

Наталія ВОЛКОВА

Дніпропетровська державна фінансова академія

ОЧІКУВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ЧИННИК ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАЙНЯТОСТІ

Аналізуються мотиваційні очікування студентської молоді щодо майбутнього працевлаштування, досліджується стан зайнятості молоді в Дніпропетровській області. Розглядається результативність політики держави щодо зайнятості молоді.

Ключові слова: державна політика зайнятості, освітня політика, мотиваційні очікування студентської молоді.

Наталія Волкова. Ожидания студенческой молодежи как фактор оценивания экономического механизма государственной политики занятости

Анализируются мотивационные ожидания студенческой молодежи относительно будущего трудоустройства, исследуется состояние занятости молодежи в Днепропетровской области. Рассматривается результативность политики государства в сфере занятости молодежи.

Ключевые слова: государственная политика занятости, образовательная политика, мотивационные ожидания студенческой молодежи.

Natalia Volkova. Waiting of student youth as the factor of economic mechanism of state employment policy

The article analyzed the motivation of students waiting for future employment, youth employment status was studied in the Dnipropetrovsk region. Offers students evaluated in terms of awareness of norms of youth legislation and job security. The evaluation of the effectiveness of government policies on youth employment.

Key words: state employment policy, education policy, motivational expectations of students.

В Україні молодіжне безробіття вважається одним із найактуальніших питань соціально-економічної політики держави, оскільки молодіжні проблеми суттєво впливають на майбутнє економіки й державне становлення України. Проблеми соціального захисту молодих фахівців не повністю відрегульовані на законодавчому рівні, що відчутно впливає на її соціальну поведінку молоді. Проблема працевлаштування стає однією з найбільш актуальних серед частини студентства. Неузгодженість мотивів вступу до вузу і стратегій вибору життєвого шляху призводить до труднощів адаптації багатьох молодих людей на ринку праці. Нездатність випускників вузів повною мірою реалізувати себе в ринкових умовах сприяє розчаруванню в обраній професії, зміні професії, що призводить до девальвації державних витрат на вищу освіту, ослаблення інтелектуального потенціалу країни,

зростання соціальної напруженості в середовищі майбутньої інтелігенції.

Дослідженням проблем безробіття та працевлаштування молоді займалися такі вчені, як Д. Л. Богиня, О. А. Грішнова, Е. М. Лібанова, М. С. Мутяк, В. В. Онікієнко, В. О. Покрищук, Г. О. Радіонова, Ю. М. Щотова та ін. Так, Ю. М. Щотова робить правовий аналіз проблем реалізації молоддю права на працю і пропонує створити новий механізм надання першого робочого місця – систему стажування майбутніх кваліфікованих працівників на підприємствах та в установах під час навчання на останньому курсі та гарантоване працевлаштування. Як показує аналіз наукової літератури, соціально-економічні проблеми молоді, включаючи студентство, викликають великий інтерес серед учених. Однак поки що немає достатньо серйозних праць, де зайнятість випускників вузів досліджувалася б як цілісна і комплексна проблема.

Проблеми працевлаштування випускників є актуальними і в інших пострадянських країнах. Так, у Росії частка працевлаштованих випускників вузів зменшується, тільки 59 % знаходять роботу за отриманою спеціальністю. Високою є недовіра до державних служб зайнятості [10].

Метою статті є вивчення мотиваційних очікувань студентської молоді як складової оцінки економічного механізму державної політики зайнятості.

Економічний механізм державного управління освітою охоплює регулювання процесу відтворення трудових ресурсів на перших двох фазах – формування, а також розподілу і перерозподілу. Фаза формування безпосередньо пов'язана з функціями системи освіти, а розподіл і перерозподіл – із функціями ринку праці, на якому є особливий сегмент – молодь, що працевлаштовується вперше. Молодь має досить великі та суттєві переваги порівняно з іншими віковими категоріями працездатного населення, водночас вона більшою мірою, ніж інші групи населення, підпадає під загрозу бути безробітною [2; 4]. Труднощі щодо працевлаштування спонукають молодь займатися нерегламентованою, а то й тіньовою діяльністю [3; 11]. Така діяльність серед молодого покоління призводить до певних негативних наслідків, які можна об'єднати за напрямками (рис. 1).

Значну частину безробітної молоді становлять випускники професійно-технічних та вищих навчальних закладів. Проблема працевлаштування випускників частково зумовлена вадами державного замовлення на підготовку фахівців, яке формується згідно з Порядком формування та розміщення державних замовлень на поставку продукції для державних потреб і контролю за їх виконанням, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 лютого 1996 р. [8]. Цей документ є спільним як для підготовки фахівців, так і для виробництва товарів та надання інших послуг. Тому він не враховує різницю між календарним та навчальним роком, що створює незручності під час

Групи наслідків молодіжного безробіття

прийому документів на навчання через невизначеність кількості бюджетних місць. Водночас у документі зазначається, що обсяг держзамовлення на підготовку кадрів може затверджуватися окремими рішеннями Кабінету Міністрів України. Зараз правовий механізм формування державного замовлення також зафіксований у постановах, які щорічно приймаються Кабінетом Міністрів України під назвою «Про державне замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів (післядипломна освіта) для державних потреб у ___ році», а правове забезпечення зафіксовано Постановою Кабінету Міністрів України «Про порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням» від 22 серпня 1996 р. [7].

Прийняття Закону України «Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю» від 4 листопада 2004 р. [5] не тільки розвинуло існуюче на той час молодіжне законодавство, зокрема Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», але й упровадило новий механізм надання молодим громадянам першого робочого місця. Основним змістом закону було визначено інноваційний порядок, згідно з яким державна служба зайнятості разом з направленням молодої людини на роботу отримала право надавати роботодавцю дотацію [6] для забезпечення молоді першим робочим місцем з дня прийняття її на роботу в межах асигнувань Державного бюджету України, передбачених на зазначені цілі, та коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, отриманих у вигляді фінансових санкцій відповідно до Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (штрафи за порушення вимог щодо квотування робочих

місць для молоді). Дотація повинна була надаватися на два роки, за умови відсутності в роботодавця протягом останніх шести місяців скорочення чисельності працюючих за професією (спеціальністю), за якою працевлаштовується молодий громадянин [1].

Поряд із державним наглядом був передбачений громадський контроль з боку профспілок та організацій роботодавців, яким держава могла передавати окремі функції щодо поширення інформації про надання дотації із забезпеченням фінансування [9, с. 14]. Проте новий закон не означав того, що всі молоді люди після отримання вищої або професійно-технічної освіти за певною спеціальністю можуть претендувати на створення за рахунок дотації робочих місць. Справа в тому, що право визначати перелік професій та спеціальностей молодим фахівцям, з яких може надаватися дотація роботодавцю для забезпечення молоді першим робочим місцем, парламент надав Кабінету Міністрів України. Традиційний для України дефіцит бюджетних коштів міг стати підставою для того, щоб зазначений перелік був надзвичайно обмеженим. У такому випадку соціальний ефект молодіжного закону суттєво зменшувався. Положенням про надання молоді першого робочого місця було зроблено крок у напрямі переходу від закріплення зобов'язань до впровадження конкретного механізму реалізації права молодих громадян на працю. Кабінет Міністрів України в постанові від 19 березня 2008 р. визначив перелік професій та спеціальностей, за якими роботодавцем може надаватися дотація для забезпечення молоді першим робочим місцем. Цей перелік досить невеликий, він містить одну професію, що вимагає вищої освіти (інженер), п'ять робітничих професій (муляр, електрогазозварник, слюсар-ремонтник, фрезерувальник, токар), а також три спеціальності (металорізальні верстати та системи, інструментальне виробництво, обробка металів за спецтехнологіями).

У державній цільовій соціальній програмі «Молодь України» на 2009 – 2015 рр., затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2009 р., визначено три проблеми молоді: наркоманія, СНІД і низький рівень працевлаштування. У документі сказано, що держава повинна забезпечити право на перше робоче місце навіть за відсутності практичного досвіду у випускників навчальних закладів. Оптимальним варіантом розв'язання проблеми є налагодження співпраці органів державної влади та органів місцевого самоврядування з громадськими і благодійними організаціями. Стверджується, що виконання програми дасть змогу забезпечити підтримку молодим громадянам у працевлаштуванні та реалізації підприємницьких ініціатив; створити умови, за яких молодь виявлятиме бажання працевлаштовуватися самостійно; зменшити кількість молодих громадян серед трудових мігрантів. Джерелом фінансування заходів Загальнодержавної програми підтримки молоді зі створення сприятливого середовища для забезпечення зайнятості молоді (завдання № 4 із семи) є державний

бюджет (табл. 1). Зазначені заходи поділяються на чотири групи:

1) організація профорієнтаційної роботи серед молоді, зокрема проведення всеукраїнських акцій, семінарів, виставок, засідань за круглим столом, семінарів-тренінгів;

2) підтримка підприємницьких ініціатив молоді шляхом проведення всеукраїнських, семінарів, засідань за круглим столом, семінарів-тренінгів, виставок з відповідної тематики, зокрема Всеукраїнського конкурсу бізнес-планів підприємницької діяльності серед молоді;

3) проведення всеукраїнських акцій, семінарів, засідань за круглим столом, виставок, спрямованих на вирішення питання зайнятості молоді, розроблення та впровадження інноваційного механізму розв'язання проблеми безробіття серед молоді (зокрема її працевлаштування на перше робоче місце);

4) підтримка руху молодіжних трудових загонів шляхом проведення всеукраїнських фестивалів, акцій та пропагандистських кампаній.

Таблиця 1

Витрати на заходи зі створення сприятливого середовища для забезпечення зайнятості молоді, тис. грн

Пункт фінансування	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2009 – 2015
Усього	800	1 825	1 950	2 075	2 200	2 325	2 450	13 625
Перша група заходів	150	400	425	450	475	500	525	2 925
Друга група заходів	200	430	460	490	520	550	580	3 230
Третя група заходів	260	565	605	645	685	725	765	4 240
Четверта група заходів	200	430	460	490	520	550	580	3 230
% фінансування даних заходів від загального обсягу фінансування. (Програми на певний рік)	3,7	5,3	5,2	5,4	5,4	5,3	5,3	5,2

У Дніпропетровській області у 2009 р. загальна чисельність зареєстрованих безробітних порівняно з попереднім роком стала меншою, але зросла чисельність безробітних випускників, причому їх частка зросла у два рази. У той самий час за цей період за методологією МОП загальна чисельність безробітних зросла в 1,5 рази. З 2000 до 2008 р. спостерігалася стійка тенденція до зменшення як загальної чисельності зареєстрованих безробітних, так і чисельності зареєстрованих безробітних випускників. З 2008 р. ситуація погіршилась (табл. 2).

Як видно, абсолютні показники безробіття в Дніпропетровській області мали позитивну динаміку до 2008 р., але в статеві-віковому розрізі, а також з огляду на місце проживання економічно активного населення відбулися негативні процеси. За період 2005 – 2008 рр. майже в 4 рази збільшилась кількість безробітних жінок віком 25 – 29 років (що частково можна пояснити підвищенням економічної активності молодих матерів після закінчення відпустки з догляду за дитиною) та

Таблиця 2

Динаміка зареєстрованих безробітних у Дніпропетровській області за 2000 – 2009 рр.¹

Рік	Усього безробітних, осіб	Безробітних випускників навчальних закладів	
		осіб	% від загальної чисельності безробітних
2000	89 490	2 668	3,0
2001	78 240	2 017	2,6
2002	79 154	1 837	2,3
2003	73 062	1 714	2,3
2004	63 466	1 485	2,3
2005	49 576	1 132	2,3
2006	39 869	752	1,9
2007	33 945	560	1,6
2008	52 061	955	1,8
2009	35 173	1 352	3,8

майже у 2 рази збільшилась кількість безробітної молоді віком 15 – 24 та 25 – 29 років у сільській місцевості (табл. 3).

Отже, навіть в докризові часи ринок праці молоді мав суттєві проблеми. Для того щоб дізнатися думку молодих людей, які незабаром вийдуть на ринок праці, про їх сподівання та очікування трудової діяльності, для вивчення мотиваційних очікувань студентської молоді щодо майбутньої зайнятості, а також з метою вивчення правової обізнаності молоддю трудових прав і гарантій у 2009 – 2010 навчальному році нами було опитано 211 студентів третього курсу денної форми навчання Дніпропетровської державної фінансової академії. Контингент розподівся так: 49 % респондентів навчаються за рахунок бюджетних коштів, решта (51 %) – за контрактом, у тому числі 49 % – навчання оплачують батьки, 2 % – навчання оплачує юридична особа. У нашому дослідженні в результаті кореляційного аналізу була відкинута гіпотеза про зв'язок між джерелом фінансування навчання («бюджет», «контракт») та впевненістю в майбутньому працевлаштуванні. Тобто студенти, що навчаються за державні кошти, не відчують себе більш упевненими в майбутньому працевлаштуванні. Переважна більшість студентів (78 %) хвилюються з приводу майбутнього працевлаштування, 2 % про це ще не замислювались, із 20 % студентів, що не хвилюються про працевлаштування, 8 % не певні, що отримають бажану роботу. До останньої категорії студентів належать ті, хто поступляється своїми вимогами щодо майбутньої роботи.

¹ Усі дані узяті з сайту державного комітету статистики <http://ukrstat.gov.ua>, та сайту державної служби зайнятості <http://www.dez.gov.ua>

Таблиця 3

Чисельність зареєстрованих безробітних за статтю, віковими групами та місцем проживання в Дніпропетровській області, тис. осіб

Категорія безробітних	Вікові групи, роки															
	2005				2006				2007				2008			
	15 – 70	15 – 24	25 – 29	30 – 39	15 – 70	15-24	25 – 29	30 – 39	15 – 70	15 – 24	25 – 29	30 – 39	15 – 70	15 – 24	25 – 29	30 – 39
Усі безробітні	44,0	11,6	2,2	4,1	41,3	11,9	3,1	5,0	40,8	9,7	4,7	3,0	40,1	12,2	5,1	6,5
Жінки	19,0	4,3	0,6	3,0	17,6	4,2	1,6	2,4	17,9	3,7	2,5	0,8	17,2	4,3	2,9	3,9
Чоловіки	25,0	7,3	1,6	1,1	23,7	7,7	1,5	2,6	22,9	6,0	2,2	2,2	22,9	7,9	2,2	2,6
Міське населення	38,2	10,6	2,0	3,7	35,3	11,4	2,8	4,5	34,4	8,3	4,0	2,6	33,1	9,5	4,5	5,8
Сільське населення	5,8	1,0	0,2	0,4	6,0	0,5	0,3	0,5	6,4	1,5	0,8	0,3	7,0	2,6	0,6	0,7

Через неістотність також була відкинута гіпотеза про зв'язок між мотиваційними очікуваннями від майбутньої зайнятості та статусом зайнятості (суміщення чи несуміщення навчання з роботою). Незважаючи на те що більшість опитаних студентів працює (76 %), тобто поєднує навчання із роботою, ми маємо високий відсоток (78 %) невпевнених у майбутньому працевлаштуванні. У переважній більшості випадків робота студентів є тимчасовою і не пов'язаною зі спеціальністю. У результаті опитування встановлено, що 90 % працюючих студентів працюють не за спеціальністю, що пов'язано, крім іншого, з певними вимогами до майбутнього робочого місця (рис. 2).

Надії на пошук роботи майбутніми випускниками у випадку їх безробіття покладатимуться на самих себе, друзів та знайомих (37 %). Відносно низькі сподівання покладаються респондентами на допомогу державної служби зайнятості (15 %) та батьків (7 %). Студенти позиціонують себе самостійними особистостями на відміну від думки про інфантилізм сучасної молоді, деякі з них (17 %) намагаються відкрити власну справу; на роботу не за фахом, аби не бути безробітним, погодяться 16 %; 3 % погодяться на роботу не за фахом тільки за певних умов; 4,3 % будуть працювати в сімейному бізнесі; інші варіанти – 1 %. Було зроблено припущення про те, що профорієнтація, яка визначає професійне покликання людини, також визначає позитивну мотивацію до роботи за спеціальністю та закріплення на робочому місці. Лише 36 % опитаних пройшли процедуру профорієнтації на етапі завершення середньої школи; 51 % респондентів не пройшли профорієнтаційну роботу. Усупереч рекомендаціям психологів професію обрали 13 % опитаних. Можна припустити, що остання категорія є групою ризику щодо позитивної мотивації роботи за спеціальністю. У відкритому запитанні анкети студенти надавали пропозиції державним органам для покращання ситуації із зайнятістю молоді.

Рис. 2. Співвіднесення вимог студентської молоді до майбутнього робочого місця

Наведемо ці пропозиції в порядку зниження популярності:

1. Створення додаткових робочих місць.
2. Підвищення заробітної плати, мотивації, умов праці.
3. Реалізація законодавчих актів про квотування робочих місць, запровадження податкових пільг, одноразової допомоги («підйомних») для молодих фахівців, подолання дискримінації на ринку праці для молодих осіб, що не мають досвіду роботи.
4. Популяризація робітничих професій, виховання любові до праці.
5. Можливість стажування під час навчання.
6. Покращання якості освіти.
7. Розширення державного сектору економіки.
8. Формування державного замовлення відповідно до потреб ринку праці, поширення цільової підготовки.
9. Розвиток малого бізнесу, детінізація економіки.
10. Зв'язок вузів із бізнесом.
11. Реалізація молодіжної житлової політики.
12. Створення молодіжних трудових загонів.
13. «Працюючих пенсіонерів – на пенсію».
14. Покращання роботи служб зайнятості.
15. Зобов'язання вузів працевлаштовувати всіх випускників, у тому числі й тих, хто навчались за контрактом (за їх бажання).

Цікавим є той факт, що опитані студенти вузу зазначають на необхідності підняття престижу робітничих професій. На нашу думку, це є свідченням усвідомлення молоддю важливості цих професій для розвитку реального сектору економіки. Крім того, деякі молоді люди можливо обрали б робітничі професії, якби не стереотип другосортності та нерозвиненість економіки. Показовим є те, що студенти наполягають на впровадженні заходів з виховання працелюбності, починаючи зі

шкільного віку. Тобто молодь відзначає у своєму середовищі порівняно зі старшими поколіннями зневажливе ставлення до праці як наслідок виховання, моральності, а не тільки матеріальних чинників. Деякі студенти в анонімному опитуванні не приховують, що навчаються заради «корочки», самі називають це великою вадою економіки, коли під час працевлаштування «зустрічають за корочкою», і це є бар'єром номер один. Треба відзначити патерналістські настрої молоді, сподівання на підтримку держави як безпосередньо в працевлаштуванні, так і в умовах забезпечення самозайнятості. Загальні настрої такі: якщо я бажаю працювати, то держава повинна мені допомогти, до того ж вона повинна виконувати і свої декларації. Аналіз бачення студентами проблеми працевлаштування молодих фахівців показав їх невисоку інформованість щодо молодіжного законодавства. Так, серед студентських пропозицій втіленими в законодавчих актах є: квотування робочих місць, створення молодіжних трудових загонів [9].

В управлінні освітою та ринком праці існує дефіцит фінансових ресурсів, але залишається незалученим інформаційний ресурс, який під час публічного активного використання змушує учасників ринку праці використовувати свої ресурси в необхідному напрямі. Нові аспекти в зайнятості випускників вимагають, з одного боку, поліпшення прогнозування, планування і координації дій установ, пов'язаних з відтворенням і використанням трудових ресурсів; а з іншого – урахування в діяльності навчальних закладів реального попиту на кадри, які в них готуються, поліпшення професійно-якісних характеристик їх випускників. Однак поки що слабкими є зв'язки нового соціального інституту, яким є служба зайнятості, зі старим інститутом освіти, спрямованим на жорстку диференціацію знань випускника.

Отже, політика нашої держави щодо зайнятості молоді є незадовільною. Підтвердженням цього є факт високого рівня безробіття серед вікової групи 15 – 24 роки, низькі мотиваційні очікування студентської молоді щодо майбутнього працевлаштування, відсутність молодіжного будівництва, пільгового кредитування. Держава, яка економить на молоді сьогодні, не матиме майбутнього. Запропоновані молоді заходи поліпшення зайнятості випускників на ринку праці можна поділити на дві групи: одні частково реалізовані в національному законодавстві, інші є зовсім не реалізованими. Низький рівень мотиваційних очікувань, тобто невпевненість студентської молоді в майбутньому працевлаштуванні пояснює втрату інтересу до процесу навчання, байдужість до його результатів, низьку навчальну дисципліну та якість отриманих знань навіть за належної якості викладання. Вихід нами бачиться у виконанні державою задекларованих у молодіжному законодавстві гарантій, прийнятті та реалізації регіональних молодіжних програм.

Список використаних джерел

1. **Бородін Є. І.** Державна молодіжна політика в Україні : процес формування та розвитку (1991 – 2004 рр.) : монографія / Є. І. Бородін. – Д. : Пороги, 2008. – 429 с.

2. **Галицький В. М.** Співпраця соціальних партнерів у розв'язанні проблем зайнятості / В. М. Галицький // Ринок праці та зайнятість населення. – 2008. – № 2. – С. 36 – 42.

3. **Концевич В.** Профнепридатні з вищою освітою / В. Концевич // Львів. on-line газета 2009 р. – № 3 (495). – Режим доступу : www.gazeta.lviv.ua.

4. **Мета реформ у вищій школі – якість і доступність освіти** : Доповідь Міністра освіти і науки Івана Вакарчука на розширеній підсумковій колегії Міністерства освіти і науки України 2 квіт. 2009 р. – Режим доступу : www.mon.gov.ua.

5. **Про забезпечення** молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю : Закон України від 4 листоп. 2004 р. №2150-IV // Урядовий кур'єр. – 2004. – 24 листоп.

6. **Про затвердження** Порядку надання роботодавцю дотації на створення додаткових робочих місць для працевлаштування безробітних : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 10 січ. 2001 р. № 1. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.

7. **Про порядок** працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серп. 1996 р. № 992. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.

8. **Про порядок** формування та розміщення державних замовлень на поставку продукції для державних потреб і контролю за їх виконанням : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 лют. 1996 р. № 266. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.

9. **Про сприяння** соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 5 лют. 1993 р. №2998-ХІІ. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.

10. **Трудоустройство** выпускников вузов как социальный процесс. – Режим доступу : www.nauka-shop.com.

11. **Черних А.** Питання державного замовлення у вищій освіті: логіка чи політика? / А. Черних. – Режим доступу : www.osvita.org.ua.

Надійшла до редколегії 23.06.10